

"Kent'e Disiplinlerarası Yaklaşım"

Editör
Prof. Dr. M. Akif Özer

kitabevi

"En İyi
Akademi, Bir
Kitaplıktır."

KENT VE ...

Editör : Prof. Dr. Mehmet Akif ÖZER

© Gazi Kitabevi Tic. Ltd. Şti.

Bu kitabın Türkiye'deki her türlü yayın hakkı Gazi Kitabevi Tic. Ltd. Şti'ne aittir, tüm hakları saklıdır. Kitabın tamamı veya bir kısmı 5846 sayılı yasanın hükümlerine göre, kitabı yayınlayan firmanın ve yazarlarının önceden izni olmadan elektronik, mekanik, fotokopi ya da herhangi bir kayıt sistemiyle çoğaltılamaz, yayınlanamaz, depolanamaz.

ISBN • 978-605-7805-78-2

1. Baskı • Eylül, 2019

Yayın No • 234

Yayın Koordinatörü • Merve TORUK

Dizgi/Mizanpaj • Figen KALEÖZÜ

Kapak Tasarım • Gazi Kitabevi

Gazi Kitabevi Tic. Ltd. Şti.

Yayıncı Sertifika No: 44884

Merkez
📍 Bahçelievler Mah. 53. Sok. No: 29 Çankaya/ANKARA
☎ 0.312 223 77 73 - 0.312 223 77 17
📞 0.544 225 37 38
📠 0.312 215 14 50
🌐 www.gazikitabevi.com.tr
✉ info@gazikitabevi.com.tr

Mağaza
📍 Döğol Cad. No: 49/B Beşevler/ANKARA
☎ 0.312 213 32 82 - 0.312 213 56 37
📞 0.312 213 91 83

Sosyal Medya
f gazikitabevi
@ gazikitabevi
v gazikitabevi

İlksan Matbaası Ltd. Şti.

Yayıncı Sertifika No: 13189

Matbaa
📍 İvedik Organize San. Bölgesi Ağaç İşleri San. Sit.
1377 Sk. No: 35 İvedik/ANKARA
☎ 0.312 394 39 55

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	iii
GİRİŞ	xi

BİRİNCİ BÖLÜM KENT VE DENETİM

1. KENT VE DENETİM	3
1.1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE.....	3
1.1.1. Kent Kavramı	3
1.1.2. Denetim Kavramı.....	4
1.1.3. Ombudsman Kavramı	5
1.1.4. Yerel Yönetim Ombudsmanı Kavramı	6
1.2. TARİHSEL SÜREÇ	7
1.2.1. Kentlerin Tarihsel Süreci	7
1.2.1.1. Sanayi Öncesi Kentler	7
1.2.1.2. Sanayi Sonrası Kentler	9
1.2.2. Yerel Yönetim Ombudsmanı ve Ortaya Çıkışı	10
1.3. KENT VE YEREL YÖNETİM OMBUDSMANI	11
1.3.1. Yerel Yönetim Ombudsmanının Statüsü	11
1.3.2. Yerel Yönetim Ombudsmanının Görev ve Yetkileri	12
1.3.2.1. Yerel Yönetim Ombudsmanının Görev Konuları ve Görevleri.....	13
1.3.2.2. Yerel Yönetim Ombudsmanının Yetki Alanları ve Yetkileri	13
1.3.3. Yerel Yönetim Ombudsmanının İşlevleri	14
1.3.3.1. Koruma İşlevi	15
1.3.3.2. Denetim İşlevi	15
1.3.3.3. Yönetimi İyileştirme İşlevi.....	16
1.3.4. Yerel Yönetim Ombudsmanının Çalışma Usulü	17
1.3.5. Yerel Yönetim Ombudsmanının Kararlarının Niteliği	18
1.3.6. Yerel Yönetim Ombudsmanının Medya ile İlişkileri.....	19
1.3.7. Ombudsmanlık Kurumunu Yerel Düzeyde Uygulayan Ülkeler	20
SONUÇ	21

İKİNCİ BÖLÜM KENT VE DÖNÜŞÜM

2. KENT VE DÖNÜŞÜM.....	31
2.1. KENT KURAMLARI BAĞLAMINDA KENT-MEKÂN DİYALEKTİĞİ	31
2.1.1. Ekolojik Yaklaşım ve Kent-Mekân Çözümlemesi.....	32
2.1.2. Toplumcu Kent Kuramları Bağlamında Kent-Mekân Çözümlemesi.....	35
2.1.3. Olgucu-İşlevci Toplumsal Yaklaşım ve Kent-Mekân Sorunsalı.....	36
2.1.4. Diyalektik-Yapılandırmacı Toplumsal Yaklaşım ve Kent-Mekân Sorunsalı	39
2.1.4.1. Bağımlılık Okulu ve Kent-Mekân Sorunsalı	40
2.1.4.2. Sistem Yaklaşımı ve Kent-Mekân Sorunsalı	40
2.1.4.3. Yapısalcı Yaklaşım ve Kent-Mekân Sorunsalı	43
2.2. KENTLERİN DÖNÜŞÜMÜ VE “KENTSEL YENİLEME” SORUNSAĞI.....	47
2.3. TÜRKİYE’DE KENTSEL DÖNÜŞÜME TARİHSEL BİR BAKIŞ	50
2.3.1. Osmanlı Döneminde Kentsel Dönüşüm.....	50

2.3.2. Cumhuriyet Sonrası Kentsel Dönüşüm.....	51
--	----

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM KENT VE EĞİTİM

3. KENT VE EĞİTİM.....	65
3.1. KENTİN ORTAYA ÇIKIŞI VE İŞLEVLERİ	65
3.2. KENT VE EĞİTİM	69
3.2.1. Yarı Kamusal Hizmet Olarak Eğitim.....	70
3.2.2. Yetişkin Eğitimi ve Kent	71
3.3. TÜRK EĞİTİM SİSTEMİ VE KENTSEL YAŞAM	76
3.3.1. Türkiye’de Eğitim Hizmetleri.....	76
3.3.2. Türkiye’de Kent Eğitim İlişkisinde Yasal Düzenlemeler	77
3.3.3. Türkiye’de Eğitim Hizmetlerinin Sınıflandırılması	80
3.3.4. Türkiye’de Eğitim-Öğretim Kurumları.....	87
3.3.5. Türkiye’de Yerel Yönetimlerin Eğitimle İlgili Görevleri	93
SONUÇ	96

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM KENT VE EKOLOJİ

4. KENT VE EKOLOJİ.....	107
4.1. KENTLEŞMENİN EKOLOJİK ETKİLERİ	110
4.1.1. Kentleşmenin İklim Üzerindeki Etkisi.....	110
4.1.2. Kentleşmenin Kirlenmeye Etkileri	111
4.2. KENTLERDE EKOLOJİK SORUNLAR.....	111
4.2.1. Hava Kirliliği.....	113
4.2.2. Su Temini ve İletim Hattı	116
4.2.3. Atıksu ve Kanalizasyon Durumu	117
4.2.4. Katı Atıklar	118
4.2.4.1. Hafriyat Atıkları	120
4.2.4.2. Evsel Katı Atıklar.....	121
4.2.4.3. Sanayi Kaynaklı Katı Atıklar	121
4.2.4.4. Tıbbi Atıklar	122
4.2.5. Gürültü Kirliliği.....	122
4.2.6. Görüntü (Estetik) Kirliliği	125
4.2.7. Haşere ve Pestisitler.....	126
4.2.8. Doğal ve Yeşil Alanların Tahribi.....	126
4.2.9. Peyzaj ve Ekolojik Durum	127
4.2.10. Ulaşım ve Trafik Durumu.....	128

BEŞİNCİ BÖLÜM KENT VE GÖÇ

5. KENT VE GÖÇ.....	141
5.1. KENT VE KENTLEŞME	141
5.2. GÖÇ	144
5.2.1. Göç Teorileri.....	144
5.2.1.1. Ravenstein’in Göç Kanunları	144

5.2.1.2. Kesişen Fırsatlar Teorisi.....	145
5.2.1.3. İtme-Çekme Teorisi.....	146
5.2.1.4. Merkez Çevre Teorisi.....	147
5.2.2. Göç Çeşitleri.....	148
5.3. TÜRKİYE’DE GÖÇ	149
5.3.1. Türkiye’de Dış Göç	149
5.3.2. Türkiye’de İç Göç.....	150
SONUÇ	155

ALTINCI BÖLÜM KENT VE GÜVENLİK

6. KENT VE GÜVENLİK	165
6.1. KENTSEL GÜVENLİK.....	166
6.1.1. Kent ve Suç İlişkisi.....	168
6.1.2. Ekonomik Güvenlik.....	170
6.1.3. Gıda Güvenliği	171
6.1.4. Ulaşım Güvenliği.....	173
6.1.5. Çevre Güvenliği.....	175
6.2. KENTSEL PLANLAMA VE GÜVENLİK İLİŞKİSİ	176
6.2.1. Kentsel Mekân Tasarımında Güvenlik Faktörü.....	177
SONUÇ	180

YEDİNCİ BÖLÜM KENT VE İLETİŞİM

7. KENT VE İLETİŞİM.....	191
7.1. İLETİŞİM ŞEHİRLERİ.....	193
7.2. “AÇIK”, “2.0” VE “PR” ŞEHİRLERİ	196
7.3. E-Belediyecilik.....	202
SONUÇ	205

SEKİZİNCİ BÖLÜM KENT VE İMAR

8. KENT VE İMAR.....	215
8.1. KENT İMARININ TARİHSEL GELİŞİMİ	215
8.2. KENT VE İMAR KAVRAMLARI.....	217
8.2.1. Kent Kavramı	217
8.2.2. İmar Kavramı.....	217
8.3. İMAR HUKUKU	217
8.4. İMAR PLANLARI.....	218
8.5. İMAR AFFI.....	224
8.6. KENTSEL DÖNÜŞÜM VE İMAR	226

DOKUZUNCU BÖLÜM KENT VE KALİTE

9. KENT VE KALİTE.....	237
9.1. Kalite Kavramı ve Kalite ile İlgili Temel Boyutlar.....	237

9.1.1. Kalite Kavramının Tarihçesi.....	237
9.1.2. Kalitenin Aşamaları	238
9.1.3. Kalitenin Türleri	239
9.2. Toplam Kalite Yönetimi	240
9.3. Kalite Ödülleri	241
9.3.1. Avrupa Kalite Ödülleri.....	241
9.3.2. Malcom Baldrige ve Deming Kalite Ödülleri	243
9.4. Kent ve Kalite	243
SONUÇ	245

ONUNCU BÖLÜM KENT VE KALKINMA

10. KENT VE KALKINMA	251
10.1. KENT KAVRAMI	251
10.2. TARİHSEL SÜREÇTE KENT	252
10.2.1. Antik Kentler	252
10.2.2. Orta Çağ Kentleri.....	253
10.2.3. Sanayi Devrimi Sonrası Kentler (Sanayi Kentleri).....	254
10.3. KALKINMA KAVRAMI ve KALKINMA KURAMLARI	255
10.3.1. Kalkınma Kavramı.....	255
10.3.2. Kalkınma Kuramları ve Tarihsel Gelişimi	255
10.3.2.1. Geleneksel (Klasik) Kalkınma Kuramları	255
10.3.2.2. Modern Kalkınma Kuramları	258
10.3.2.3. Yeni Kalkınma Kuramları	260
10.4. KENT VE KALKINMA İLİŞKİSİ	264
SONUÇ	270

ONBİRİNCİ BÖLÜM KENT VE KATILIM

11. KENT VE KATILIM	281
11.1. Yönetişim ve Katılım: Kavramsal ve Kuramsal Çerçeve	282
11.1.1. Yönetişim, Yerel Yönetişim ve Katılım	282
11.1.2. Yönetişim Anlayışı Çerçevesinde Kent, Yerel Demokrasi ve Katılım	284
11.2. Türkiye’de Yönetişim Odaklı Kent ve Katılım: Tarihsel Süreç, Hukuki Düzenlemeler ve Uygulamalar.....	288
11.2.1. Osmanlı Devleti’nden Cumhuriyete, Yönetişim Odaklı Kent ve Katılıma İlişkin Hukuki Düzenlemeler ve Uygulamalar.....	288
11.2.2. Cumhuriyet’in Kuruluşu’ndan Günümüze, Yönetişim Odaklı Kent ve Katılıma İlişkin Hukuki Düzenlemeler ve Uygulamalar	291
SONUÇ	299

ONİKİNCİ BÖLÜM KENT VE KÜRESELLEŞME

12. KENT VE KÜRESELLEŞME	311
12.1. ANTİK ÇAĞLARDA “KÜRESEL KENT” KAVRAMINA YAKLAŞIM	311

12.2. MODERN EKONOMİK KALKINMADA KENTLERİN ROLÜ.....	314
12.3. KÜRESEL KENT TEORİSİ: KÜRESELLEŞME Mİ, ÖZDEŞLEŞME Mİ?	316
12.4. KÜRESEL ŞEHİR TASARISI: İSTANBUL	320
12.5. KÜRESELLEŞME BİR İLLÜZYON MU? KENT GELİŞİMİ ÜZERİNE GELECEK SENARYOLAR.....	323
SONUÇ	325

ONÜÇÜNCÜ BÖLÜM KENT VE SAĞLIK

13. KENT VE SAĞLIK	335
13.1. KENT KAVRAMI	335
13.2. SAĞLIK KAVRAMI	335
13.3. KENT VE SAĞLIKLI YAŞAM	336
13.4. SAĞLIKLI KENT KAVRAMI	338
13.5. SAĞLIKLI KENTLER VE CITTASLOW (YAVAŞ KENT)	341
13.6. AVRUPA SAĞLIKLI KENTLER AĞI	343
13.7. SAĞLIKLI KENTİN AŞAMALARI	345
SONUÇ YERİNE: VII. Aşama (2019–2024).....	352

ONDÖRDÜNCÜ BÖLÜM KENT VE TARIM

14. KENT VE TARIM	363
14.1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE.....	365
14.1.1. Kent	365
14.1.2. Kentleşme	365
14.2. KENT VE TARIM	366
14.2.1. Tarımın Tarihsel Gelişimi.....	366
14.2.2. Günümüzde Tarım	368
14.2.3. Tarım Sistemleri	369
14.2.3.1. Konvansiyonel (Geleneksel) Tarım Sistemi	369
14.2.3.2. İyi Tarım Uygulamaları Sistemi	371
14.2.3.3. Organik Tarım Sistemi	372
14.2.3.4. Masanobu Fukuoka Tarım Sistemi.....	376
14.2.4. Pamuk Tarımı	377
14.2.4.1. Dünya Pamuk Tarımı	377
14.2.4.2. Türkiye Pamuk Tarımı	378
14.2.4.3. Organik Pamuk Tarımı	380
SONUÇ	380

ONBEŞİNCİ BÖLÜM KENT VE TARİH

15. KENT VE TARİH.....	387
15.1. KENTİN TARİHSEL SÜREÇTE ORTAYA ÇIKIŞI	388
15.2. ANTİK DÖNEMDE KENT	390
15.3. ROMA İMPARATORLUĞU'NDA KENT YÖNETİMİ	393
15.4. İDEAL KENT ARAYIŞLARI	394

18.3. İSMAİL GASPIRALI VE DARÜRRAHAT MÜSLÜMANLARI	
ÜTOPYASI.....	499
SONUÇ	505

BEŞİNCİ BÖLÜM

KENT VE GÖÇ*

* Hasan YAYLI, (hyayli@hotmail.com)
Refik YASLIKAYA, (refikyaslikaya@yahoo.com)

5. KENT VE GÖÇ

Tarih boyunca insanların gerek bireysel gerekse kitlesel olarak çeşitli nedenlerle yer değiştirmesini ifade eden göç kavramı, neden ve sonuçları açısından toplumları çok yönlü olarak derinden etkileyen bir olgudur. Bu çok yönlülüğü sebebiyle göç kavramı bilim insanlarınca farklı açılardan ele alınmış ve farklı teoriler geliştirilmiştir.

Her ne kadar insanlık tarihi kadar eski olsa da göçün bugünkü anlamıyla ortaya çıkışı Sanayi Devrimi ile birlikte olmuştur. Sanayi faaliyetlerinin kentsel alanlarda toplanmasıyla beraber kırdan yaşanan kopuş süreci, kentlerin nüfusunun artmasına neden olan iç göçleri doğurmuştur. Bu anlamda iç göç, temel olarak sanayi toplumunun bir sonucu olarak kabul edilir.

Avrupa’da sanayileşme adımlarıyla beraber 18. Yüzyılda ortaya çıkan iç göç hareketliliği, Türkiye’de 20. Yüzyılın ortalarından itibaren görünür olmaya başlamıştır. Toplumların göç reflekslerinin arka planında kendine has sosyal, kültürel, ekonomik ya da siyasi karakteristik unsurlar bulunabileceğinden her toplumun göç realitesi farklılık gösterebilir.

Türkiye açısından yaşanan iç göç sürecinde kırdan kaynaklı itici faktörlerin yoğun olduğunu söyleyebiliriz. Burada tarımsal faaliyetlerin zayıflaması, toprak paylaşımı ile ilgili sorunlar, verimin düşüklüğü ve tarımda makineleşmenin önemli nedenler olarak öne çıktığını ifade edebiliriz.

Kırdan yaşanan çözülmeye paralel olarak kentsel alanlara yapılan yatırımlarla yaratılan istihdam açığı, göçün yönünü belirlemiş ve iletişim ile ulaşım araçlarında yaşanan gelişmelerle beraber kırdan kente doğru göç hareketliliği yaşanmıştır. Söz konusu göç hareketi 1950’li yıllardan itibaren hızlanmış ve çeşitli dönemsel etkilerle artarak devam etmiştir.

Kırdan kent alanlarına doğru olan söz konusu bu göç hareketi Türkiye’nin kentleşme sürecinin de belirleyicisi olmuştur. Bu bağlamda kentlere yönelen nüfus istikrarlı bir şekilde artmış ve nüfusunun çoğunluğunun kentlerde yaşadığı bir toplumsal yapıyı doğurmuştur.

Diğer bir açıdan Türkiye sadece iç göç tecrübesi olan bir ülke değildir. Hem dışa göç hem de dıştan aldığı göç ile de tarihsel süreç içerisinde önemli gelişmeler yaşanan ülkemizde, göç olgusu çok yönlü olarak incelenmeyi hak eden bir sosyal politika alanı olarak öne çıkmaktadır.

Bütün bunlardan hareketle bu çalışmamızda ilk olarak kent ve kentleşme ile ilgili kısa bir teorik bilgi verilecek daha sonra ikinci bölümde göç kavramı üzerinde durulup, göç teorileri ve göç çeşitleri incelenecektir. Üçüncü bölümde ise verilen bilgilerden hareketle Türkiye’de göç olgusu çeşitli yönleriyle ve istatistiksel verilerden de yararlanılarak ele alınacaktır.

5.1. KENT VE KENTLEŞME

Kent, insanlık tarihinin içerisinde belli şartlarla meydana gelen ve sosyal, kültürel, ekonomik, tarihsel, dini, mimari ve estetik açısından beliren ve bu yönleriyle öne çıkan, arkasında birçok yıkım, yokluk, sefalet bırakan ama buna rağmen hep bir ihtişam ve zenginlik abidesi olarak yükselen, insanlığın yeni argümanlarla düşünebilmesinin pratiği olan bir yaşam alanıdır.¹

Kente kavramsal olarak yüklenen birçok anlamın varlığından dolayı tanımsal olarak da çeşitli yaklaşımlar bulunmaktadır. Kent sosyolojisinin ilk gelişen kuramlarında kent, daha çok köy karşıtı olarak konumlandırılmıştır. Bu bakış açısının temel sebebi ise Ferdinand Tönnies'in² 'cemaat' ve 'cemiyet' olarak kavramlaştırdığı köy-kent ayrımı olarak gösterilebilir. Tönnies'e göre ırk ve kültür açısından farklılaşmamış birbirine benzer fertlerden meydana gelen ve fertler arasında sıcak, samimi bağların bulunduğu küçük homojen topluluklar cemaat olarak adlandırılırken, ırk, kültür ve sosyo ekonomik açılardan farklılaşmış heterojen topluluklar ise cemiyet olarak adlandırılmıştır. Bu tasnife göre cemaat köyü, cemiyet ise kenti ifade etmektedir.³

Tönnies'in yaptığı sınıflandırmaya benzer olarak Durkheim da insan topluluklarını 'basit cemiyetler' ve 'karmaşık cemiyetler' olarak iki gruba ayırmıştır. Durkheim'e göre basit cemiyetlerde 'mekanik dayanışma', karmaşık cemiyetlerde ise 'organik dayanışma' bulunmaktadır. Bu sınıflandırmaya göre mekanik dayanışmanın hâkim olduğu basit cemiyetler köyü, organik dayanışmanın hâkim olduğu karmaşık cemiyetler ise kenti ifade etmektedir.⁴

Kent sosyolojisinin ilk dönem sosyologlarından olan Franklin Giddings, Herbert Spencer, Howard Becker, Robert Redfield gibi birçok sosyolog da kenti tanımlarken köy karşıtlığından beslenen sınıflandırmalar yapmışlardır.⁵

Ancak son zamanlarda köy ile kent arasındaki ayrımın doyurucu olmaktan uzak olduğu yönünde bir görüş egemen olmuştur. Buna göre köy ile kent boşlukta, birden ve kendi kendine var olan, ayrı ayrı olgular değildir. Her ikisinin de birbirine benzeyen özellikleri bulunur. Küçük bir köy daima bir kasaba sonra da kent olmaya adaydır. O halde bir topluluğun salt köy ya da salt kent olması mümkün olmayıp daha fazla köysel veya daha fazla kentsel nitelenmesi mümkündür⁶ ki bu durum evrensel bir kent tanımı yapmayı mümkün kılmamaktadır.

Günümüzde de kente dair tanımlamalar yine çeşitlilik göstermektedir. Görmez, kenti tarım üretiminin denetlendiği ve aynı zamanda tarım dışı ekonomik üretime dayanan, teknolojik gelişmeyle birlikte teşkilatlanma, uzmanlaşma ve işbölümünün en yüksek seviyeye vardığı, kalabalık bir nüfusa sahip karmaşık ve dinamik bir mekanizmanın daima işlediği insan yerleşimleri olarak tanımlamaktadır.⁷

Keleş'e göre kent, daima toplumsal gelişme içerisinde bulunan ve toplumun barınma, yerleşme, çalışma, dinlenme ve eğlenme gibi ihtiyaçlarının giderildiği, tarımsal uğraşların oldukça az olduğu, köylere nazaran nüfus yoğunluğunun daha fazla olduğu bir yerleşme birimidir.⁸

İsbir'e göre kent, insan ilişkileri açısından ancak belirli bir nüfusa sahip, toplumlarda karşılanması mümkün olan fizyolojik, ekonomik, sosyal ve kültürel ihtiyaçların belirli düzeylerde karşılandığı, her ülkenin kendi özelliklerine göre kriterlerini belirlediği fiziki yerleşme alanlarıdır.⁹

Kentleşme ise dar anlamıyla kent sayısının ve kentlerde yaşayan insan nüfusunun artması olarak ifade edilir. Kentsel nüfus, bir yandan doğum sayısının ölüm sayısından fazla olmasından bir yandan da köylerden ya da kasabalardan gelenlerle yani iç göçlerle artar. Gelişmekte olan ülkelerin doğurganlık oranlarının azaldığı göz önünde bulundurulduğunda bu ülkelerin kentleşmesinin genellikle köylerden kentlere doğru hareketlilik ile beslendiği söylenebilir.¹⁰

Ancak kentleşme kavramı tanımlanırken sadece nüfus kriteri üzerinden bir değerlendirme yapmak eksik kalacaktır. Çünkü kentleşme olgusu bir toplumun ekonomik ve toplumsal yapısında meydana gelen değişimlerin bir sonucudur. O halde kavramın ifadesinde ekonomik ve toplumsal hususlara da yer vermek gerekecektir. Buradan hareketle kentleşme, sanayileşme ve ekonomik gelişime bağlı olarak kent sayısının artması ve mevcut kentlerin büyümesi sonucunu doğuran, toplum yapısında artan oranda örgütlenme, işbölümü ve uzmanlaşma meydana getiren, insan davranış ve ilişkilerinde kentlere özgü değişikliklere yol açan bir nüfus birikim süreci olarak ifade edilebilir.¹¹

9. Yüzyılda Batı Avrupa ülkelerinde ortaya çıkan kentleşme, sanayileşme süreci ile birlikte gelişmiş ve paralel bir seyirde ilerlemişken az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerde ise kentleşme süreci, doğrudan doğruya sanayileşmenin bir sonucu olarak doğmamıştır. Ülkemizde 1950’li yıllarda başlayan kentleşme sürecini de bu kapsamda değerlendirebiliriz.¹²

5.1.1. Türkiye’de Kentleşme

Türkiye’nin kentleşme süreci hızlı denebilecek bir süreç içerisinde gerçekleşmektedir. Bu tür bir gelişim daha çok az gelişmiş ülkelerin bir sorunu olarak karşımıza çıkmaktadır. Türkiye’deki sosyo-ekonomik gelişmeler dikkate alındığında “kentleşme” olgusu oldukça yeni bir olgu olarak değerlendirilebilir. Gerek ekonomik açıdan, gerekse sosyolojik açıdan değerlendirildiğinde Türkiye’de kentleşme 1950’lerde başlayıp gelişen bir olay olmuştur.¹³

Türkiye’nin kentleşme süreci adına dönüm noktası olarak işaret edilen 1950 yılında % 25,04 olan kentli nüfus, 1960’da % 31,92, 1970’de % 38,45, 1985’te % 53,03, 1990’da % 59,01 olarak gerçekleşmiştir. 1980-1990 arası dönemde kentli nüfus 33 milyonunun üzerine çıkmıştır. 1990-2000 arası dönemde ise kentli nüfusun genel nüfusa oranı % 65’i bulmuştur ve kentte yaşayan nüfus da 45 milyona yaklaşmıştır.¹⁴

Türkiye’de kentleşmenin mahiyeti incelendiğinde onu doğuran sosyo-ekonomik nedenlerle ilgili yapılacak tasnifte karşımıza “itici nedenler, çekici nedenler ve iletili nedenler” çıkmaktadır. Türkiye’ye özgü bu nedenler kentleşme sürecinin arkasında yatan temel nedenleri oluşturmaktadır.¹⁵

-İtici Nedenler; Türkiye’de son elli yılda tarım kesiminin şartlarında büyük değişimler yaşanmış ve bu değişimler köylüyü tarımın dışına çıkmaya zorlamıştır. Tarımsal faaliyetlerdeki verim düşüklüğü, elde edilen gelirin giderek düşmesi, tarımsal arazilerin çok parçalı hale gelmesi, insan gücünün yerini tarım makinelerinin alması gibi nedenler, 1950’lerden itibaren belirginleşmeye başlamıştır. Bu gibi nedenler köylüyü tarımdan kopmaya zorlamış ve tarım dışı arayışlara itmiştir.

-İletici Nedenler; Ulaşım ve haberleşme alanlarında yaşanan gelişmeler, mal ve hizmet üretiminin belli başlı yerlerde toplanması, toplu taşıma vasıtalarının sayısının artması, kitle iletişim araçlarının yaygınlaşması gibi nedenler kırdaki yaşayan köylünün kente doğru bir göçü meydana getirmesi sonucunu doğurmuştur.

-Çekici Nedenler; Sanayi kollarında ve hizmet alanında yaşanan gelişmelerin genellikle belli şehirlerin merkezlerinde toplanması oralarında istihdam olanaklarını artırmıştır. Öte yandan devlet yatırımlarının da aynı merkezlere yönelmesi, kent

hayatının daha renkli ve imkânlarının daha fazla olması kırdaki göç hareketini bu alanlara yöneltmiştir.

Türkiye’de 1950’lerde başlayan kentleşme, gelişmiş ülkelerin aksine sanayileşmeyle eş zamanlı ilerlememiş ve kentleşme hareketlerinin yönü daha çok batıya dönük ve genel itibariyle büyük kentlere yönelik olmuştur. Kentleşme süreci tüm kentlerin büyümesi sonucunu değil zaten görece büyük olan kentlerin daha da büyümesi sonucunu doğurmuştur.¹⁶

Kentleşme ile birlikte göç alan kentlerin fiziki dokusuna, kentin yönetimine ve kentin kültürel yapısına yönelik bir takım etkiler ortaya çıkmıştır. Türkiye’de kentlere doğru yaşanan yoğun göçlerle beraber gecekondulaşma, işsizlik, alt yapı ve ulaşım, konut, kentle bütünleşememe ve çevre sorunları gibi sorunlar kendisini göstermiştir.¹⁷

5.2. GÖÇ

Göç, her ne kadar ilk bakışta sadece basit bir yer değiştirme hareketi olarak algılsa da, sebep ve sonuçları ile birlikte değerlendirildiğinde toplum ve birey üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğu söylenebilir.¹⁸

Uluslararası göç örgütü göç kavramını uluslararası bir sınırı geçerek veya bir devlet içinde yer değiştirmek; süresi, yapısı ve nedeni ne olursa olsun insanların yer değiştirdiği nüfus hareketleri olarak tanımlamaktadır.¹⁹

Göç kavramı; Akkayan’a göre insanların yaşamlarının bir kısmını veya tamamını geçirmek üzere köy, kasaba, kent gibi herhangi bir iskân ünitesinden diğerine yerleşmek için yaptıkları bir yer değiştirme olayıdır.²⁰

Özer’e göre göç, coğrafi mekân değiştirme sürecinin sosyal, ekonomik, kültürel ve siyasi boyutlarıyla toplum yapısını değiştiren nüfus hareketidir.²¹ Eisenstadt, göçün sadece coğrafi bir yer değiştirmeden ibaret olmadığından hareketle sosyal boyutu da dikkate alarak ister devlet içinde isterse devletler arasında gelişsin göç bir toplumdan başka bir topluma geçişi ifade eder demiştir. Çünkü iki yer arasında kültürel farklılıklar bulunur ve alışılmış bir ortamdan yabancı bir ortama geçiş durumu söz konusudur.²²

Yalçın ise daha kapsamlı bir tanımla göç kavramını ekonomik, siyasi, ekolojik ya da kişisel sebeplerle, bir yerden başka bir yere kısa, orta veya uzun vadeli olabilen, geriye dönüş ya da sürekli ikamet amacı güden coğrafik, kültürel ve toplumsal bir yer değiştirme hareketi olarak açıklamıştır.²³

5.2.1. Göç Teorileri

Özellikle sanayi devriminden sonra bütün dünyada meydana gelen göç hareketleri farklı açılardan farklı dinamikler dikkate alınarak açıklanmaya çalışılmıştır. Her ne kadar dünyanın her yerinde göç hareketleri aynı şekilde gerçekleşmeye de benzer özellikler göstermektedir. Tek bir tanımı ya da evrensel bir kuralı olmayan göçün iyi anlaşılması için önde gelen göç kuramlarına değinilmesinde fayda vardır.

5.2.1.1. Ravenstein’in Göç Kanunları

Ravenstein’in 1885 yılında yayınladığı makalesinde²⁴ dönemin İngiltere’si için önerdiği kanunlar, göçle ilgili ilk bilimsel çalışma olarak kabul görmektedir.²⁵ Çeşitli tespitler içeren Göç Kanunları çalışması 7 maddede toplanmış olup şu şekilde özetlenebilir:²⁶

- Ticaretin ve endüstrinin büyük merkezlerine doğru olan nüfus hareketinde göç edenlerin önemli çoğunluğu sadece kısa mesafeli göçleri tercih ederler. Bu durum da gidilen yerlerde göç dalgaları yaratan bir nüfus, yer değişimine neden olur.
- Ekonomik gelişme kaydeden bir kentin etrafında bulunan yakın yerlerden göçmenler hızla bu kente göçerler. Bu göçmenlerin boşalttığı kırsal kesimi ise orada meydana gelen işgücü açığı sebebiyle daha uzaktan gelen göçmenler doldururlar. Bu basamaklı göç durumunda hızla gelişen kent, kendisini tüm ülkede hissettirir.
- Bu yayılma süreci her ne kadar göç sürecinin tersi olsa da onunla benzer özellikler gösterir. Bu iki süreci benzer kılan husus ulaşılmak istenen amaçtır. Göç tek başına bir amaç değildir. Bireyler sadece göç amacıyla yer değiştirmezler. Kentte gelişen ekonomik ve ticari durumdan faydalanmak göçmenler için temel amaçtır. Bu nedenle hem göç neticesinde ortaya çıkan yayılma süreci hem de yayılmayı yutan süreç amaç bağlamında uyum göstermektedir.
- Her göç akımı bu akımı karşılayan bir karşı dalga yaratır. Yani yoğun göç alan yerleşim merkezleri bir taraftan da göç verir.
- Uzun mesafeye yönelik olan göçler genellikle çok büyük endüstri veya ticaret merkezlerine doğru olur.
- Kentte yaşayan ve kendisini kentin sahibi olarak gören insanlar kırsal kesimdekilere nazaran daha az göç etme eğilimindedirler.
- Kadınların göç etmeye dair eğilimi erkeklere nispeten daha fazladır.

Ravenstein 1889 yılında yine aynı adla yayınladığı makalesinde²⁷ göçle ilgili başka tespitlerine de yer vermiştir. Buna göre üretim yerlerinin ve ticari merkezlerin sürekli artmasından dolayı göç de sürekli artarak devam etme eğilimindedir. Yine Ravenstein'a göre kötü düzenlemeler ve baskı içeren kanunlar, ağır koşullar içeren vergilendirmeler ya da olumsuz iklim şartları her ne kadar göç dalgaları meydana getirirse de sayılanların hiçbirisi insanların ekonomik fayda amacı güderek meydana getirdiği göç dalgalarıyla kıyaslanamaz.

5.2.1.2. Kesişen Fırsatlar Teorisi

1940 yılında Stouffer'ın, Cleveland'ın anakent bölgesine ait nüfus istatistiklerini kullanarak ve evlerinden göç eden insanları veri kabul ederek yaptığı bir çalışma²⁸ olan kesişen fırsatlar teorisine göre, belirli bir uzaklığa göç eden insanların sayısı gittikleri yerdeki fırsatların çokluğu ile doğru orantılıdır. Daha açık bir ifadeyle gidilecek yerde iş olanağı ve ekonomik fırsatlar fazlaysa oraya göçecek insan sayısı da fazladır.²⁹

Kentlerin çekim etkilerinin göç mesafesiyle birlikte dikkate alınması gerektiğine ilişkin kavramsal bir vurgu yapan kesişen fırsatlar teorisine göre, göç olgusunda önemli olan hususlar, göç edilecek mesafe, hedef yerdeki olanaklar ve bu olanakların çokluğudur. Stouffer'a göre göç hareketlerinin temelinde çekme faktörleri bulunur. Fakat bu faktörlerin önemini belirleyen temel nokta ise mesafedir. Dolayısıyla göç edilecek yerdeki iş olanakları ile ekonomik olanaklar fazlaysa ve bunun yanında mesafe de kısaysa göç eden insanların sayısı artacaktır.³⁰

Stouffer'a göre şayet bir insan A yerleşim yerinden B yerleşim yerine göç ediyorsa B bölgesinde daha önceden bu kişinin doldurabileceği bir açık meydana gelmiştir. Bu

kapsamda söz konusu kişinin B yerleşim yerinde doldurabileceği tüm alternatifler onun için ‘fırsatlar’ olarak nitelendirilmiştir. Şayet B yerleşim yerinde doldurduğu pozisyonlar A yerleşim yerindekileri ile aynı ya da benzerse bu durum kesişen fırsatlar olarak adlandırılmıştır.³¹

Kesişen fırsatlar teorisi daha çok göçmeni konu edinen ve onu merkezine alan tek boyutlu bir teori olup, gelişmiş sanayi kentlerine ve büyük kentlere yönelik ekonomik göçleri konu edinmektedir.³²

5.2.1.3. İtme-Çekme Teorisi

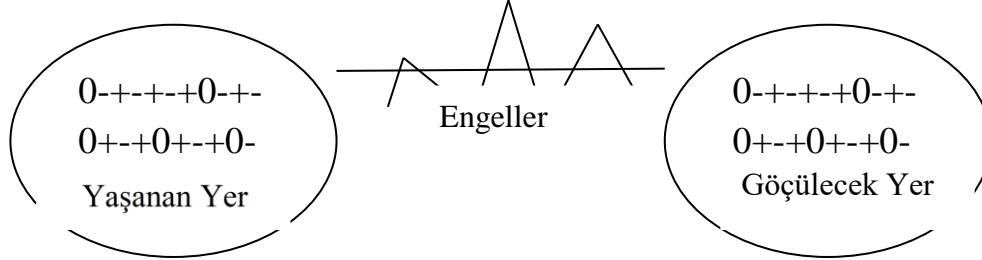
Kendisinden önce bir takım çalışmalar yapılmış olsa da itme-çekme (push-pull) kavramları 1965 tarihinde Everett Lee tarafından Göç Teorisi (A Theory of Migration) adlı çalışmada ilk kez bilimsel olarak formüle edilmiştir.³³

Lee’ye göre göç sürecinde etkili olan 4 faktör bulunur. Bunlar:³⁴

- Yaşanan yer ile ilgili faktörler
- Gidilmesi düşünülen yer ile ilgili faktörler
- Ortaya çıkan engeller
- Kişisel faktörler

Lee bu faktörler arasındaki ilişkiyi ve işleyişi aşağıdaki şekil yardımıyla açıklamıştır.

Şekil 1: Everett Lee-Göç Sürecinde Etkili Olan Faktörler³⁵

Lee’ye göre hem yaşanan yerde hem de göçülecek yerde itici faktörler (-), çekici faktörler (+) ve bir de bunlarla beraber herkes için aynı değerde olan bundan dolayı da nötr olarak ifade edilen faktörler (0) bulunur.³⁶

Sayılan bu faktörlerin bazıları farklı kişileri aynı şekilde etkileyebilirken, bazıları da farklı bireyleri farklı şekilde etkileyebilmektedir. Fakat bunun yanında genel itibarıyla göçülecek yer ile ilgili kötü şartların varlığı herkes için itici olacak, iyi şartların varlığı ise herkes için çekici olacaktır.³⁷

Şüphesiz her birey için itici ya da çekici faktörler farklılık içerebilecektir. Ancak Lee haklı olarak bazı faktörlerin baskın bir şekilde daha çekici ya da itici olabileceğini ifade etmiştir. Lee, bu konuda yalnızca belirgin bir öneme sahip olduğu düşünülen faktörlerin ileri sürülmesi ve bunun sonucunda, büyük kitlelerin ortalama tepkilerinin tespit edilmesinin mümkün olabileceğini ileri sürmüştür. Göç olayında karşılaşılabilecek engellerin başında ise mesafe gelmektedir.³⁸

Her ne kadar itme çekme teorisi itici ve çekici faktörler üzerine kurulu gibi görünse de Lee’ye göre göç, süreçteki tüm faktörlerin tam olarak belirlenmesi ve bilinmesi mümkün olmayan anlaşılması zor, karmaşık bir olgudur. Bundan dolayı sadece itici ve

çekici faktörlerin dikkate alınması yetersiz olacaktır. Bunun yanında göçe engel olabilecek mikro ve makro faktörlerin de incelenmesi gerekecektir. Başka bir ifadeyle göç sadece artılarla eksilerin matematiksel hesabının bir sonucu değildir ancak bu hesap göçün ilk basamağını teşkil eder.³⁹

Lee'nin zannedilenin aksine göçün daha karmaşık işlemlerin bir sonucu olduğunu belirtmesi ve göç sürecindeki engeller ile bireysel farklılıklara da yer vermesi sosyolojik bağlamda önemli bir kazanç olarak ifade edilebilir.⁴⁰

İtme-çekme teorisine bir diğer önemli katkı ise Willam Petersen tarafından yapılmıştır. İtme çekme faktörlerinin beş göç tipini ortaya çıkardığını belirten Petersen, her insanın aynı olduğu varsayımına karşı çıkmış ve bazı insanlar göç ederken bazılarının neden göç etmediğini sorgulamıştır.⁴¹

Ekonomik şartların göç için daima önemli bir faktör olduğunu ifade eden Petersen, ekonomide yaşanan değişimlerin alt, orta ve üst sınıfları farklı şekillerde etkilediğini dolayısıyla da kişilerin farklı tepkiler verdiğini ifade etmiştir. Bu sebeple göçün üzerindeki ekonomik etkiyi anlamak için göçlerin sınıflandırılması gerektiğini belirtip şu beş göç tipini ortaya koymuştur:⁴²

İlkel Göçler; Doğal çevrenin itmesi sonucu ortaya çıkan ekolojik kaynaklı göçlerdir. Burada göçe sebep olan unsurlar kuraklık, olumsuz hava koşulları vb. hususlardır. Göçebe topluluklarının yer değiştirmesi bu kapsamda değerlendirilebilir.

Zorunlu Göçler; Yönetim erkinin zoraki baskısıyla bir topluluğun göçe zorlanmasıdır. Burada üstün bir sosyal kurum otoritesinin itme etkisi söz konusudur.

Yöneltirilmiş Göçler; Bir topluluğun göç etmesi istense de kalma ya da göçme konusunda karar verici durumda olmaları, tercih haklarını ellerinde bulundurmalarıdır.

Serbest Göç; Bireylerin ya da toplulukların üzerinde göçe dair herhangi bir itici faktörün olmadığı, göç kararının özgür bir iradeyle göçmen tarafından verildiği göç tipidir. Burada daha çok kitlesel göç hareketlerinden ziyade kişisel göçler ifade edilmiş olup bu göçler hiçbir zaman yüksek oranlı değildir.

Kitlesel Göç; Çok sayıda insanı içeren kitlelerin teknolojideki ve ulaşımdaki gelişme sayesinde göç etmesi anlamına gelir. Burada öncü göçmenlerin aktarımları ve diğer insanları da cesaretlendirmesi kitlesel göçlere sebep olur.

5.2.1.4. Merkez Çevre Teorisi

Merkez çevre teorisi ya da diğer bilinen adıyla 'Bağımlılık Teorisi', bağımlılık okulu düşünürleri olan Samir Amin, Immanuel Wallerstein, Andre Gunder Frank, Paul Baran, Theotonio dos Santos gibi düşünürler tarafından geliştirilmiş bir teoridir. Bu teoriye göre dünya, merkez ve çevre olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Burada batılı gelişmiş ülkelerin merkez olarak, gelişmemiş ya da az gelişmiş batı dışı ülkelerin ise çevre olarak nitelendirilmesi ve göçün yönünün çevreden merkeze doğru olduğu ifade edilmiştir. Merkez çevre teorisine göre ekonomik kalkınma ve istihdam olanakları için çevrenin merkeze; ucuz işgücü, hammadde ve pazar olanakları için ise merkezin çevreye bir bağımlılığı vardır.⁴³

Merkez çevre teorisi, özellikle çevrenin merkeze olan bağımlılığına vurgu yapmakta ve bunu modern dönemdeki kapitalizm ve ulus-devlet kapsamında temellendirmektedir. Sermayenin ve ekonomik kalkınmışlık düzeyinin en önemli

belirleyici olduğunu iddia eden teoriye göre merkezdeki ülkeler çevre ülkeleri sömürmek suretiyle kalkınırken bağımlılık ilişkilerinden de faydalanarak çevre ülkelerin kalkınmasını engellemektedir.⁴⁴

Dünyayı merkez ve çevre olarak ikiye ayıran bağımlılık teorisini genişleten ve kapitalizmi temel belirleyici olarak gören Wallerstein, 'Dünya Sistem Teorisi' adını verdiği yeni bir bakış açısıyla dünyayı merkez, çevre ve yarı çevre olmak üzere üçlü bir sınıflandırmaya tabi tutmuştur. Burada yarı çevre ülkeleri, merkez ülkeler arasına girmeye çalışan ancak çevre ülkeler haline de gelmek istemeyen ülke toplemesini ifade etmektedir.⁴⁵

5.2.2. Göç Çeşitleri

Göç, bütün dünyada var olan ve çeşitli şekillerde ortaya çıkabilen çok yönlü bir olgudur. Dolayısıyla göçe sebep olan faktörlerin çokluğundan dolayı göçün tek bir tasnifle çeşitlendirilmesi mümkün değildir. Bundan dolayıdır ki göç çeşitleri ile ilgili farklı esasları merkeze alan çok farklı görüşler bulunmaktadır.

Bunlar arasında gönüllü ve zorunlu göçleri konu alan irade esasına göre göç, kitlesel ve bireysel göçleri konu alan yoğunluk esasına göre göç, iç ve dış göçleri konu alan coğrafi sınır esasına göre göç ve geçici göç ile sürekli göçü konu alan yerleşme sürelerine göre göç tasniflerini gösterebiliriz.⁴⁶ Hem genel kabul görmesi hem de çalışmamızla ilgili olması sebebiyle biz göç olgusunu coğrafi sınır esasını dikkate alan iç göç ve dış göçü konu edinen tasnife göre çeşitlendireceğiz.

-İç Göç; belirli bir ülke içerisinde köy, kasaba, kent ve bölge gibi bir yerden diğerine yerleşmek amacıyla meydana gelen göç hareketi olarak tanımlanmaktadır. İç göçler, kırdan kıra, kırdan kente, kentten kıra ve kentten kente olmak suretiyle dört farklı şekilde ortaya çıkabilmektedir.⁴⁷

Türk Dil Kurumu, Güncel Türkçe Sözlükte iç göçü 'bir ülke sınırları içinde genellikle küçük yerleşim bölgelerinden büyük kentlere geçici veya sürekli kalmak üzere göç etme'⁴⁸ şeklinde tanımlamaktadır. Tanımdan da anlaşılacağı üzere iç göç, esasında ülke sınırlarını aşmayan ve daha çok küçük yerleşim yerlerinden büyük yerleşim yerlerine doğru bir yer değişimi hareketini ifade etmektedir. Burada daha çok kırdan kente yapılan bir göç vurgusu bulunmaktadır.

Yurtdışında yaşayan vatandaşları ve birden fazla ikametgâh adresleri olanları kapsam dışına alarak tanım yapan Tekeli, iç göçü 'yurt içinde yaşayan nüfusun, iki genel nüfus sayımı arasındaki ikametgâhlarının farklı olması durumundaki göçler'⁴⁹ şeklinde tanımlamaktadır.

İç göçlerin ortaya çıkmasının birçok nedeni olmakla birlikte en önemli neden, ekonomik gelişmişlikte bölgeler arasında meydana gelen farklılaşmalardır. Ekonomik büyüme ve gelişmenin endüstrileşmiş bölgelerde daha fazla olması iç göç hareketliliğinin yönünü o bölgelere çevirmektedir.⁵⁰

19. yüzyılda Batı'da başlayan ve tüm dünyayı etkileyen Sanayi Devrimi, kırdaki nüfusun kentlere göç etmesinde birincil etkiye sahiptir. Sanayinin gelişmesine koşut olarak tarımsal faaliyetlerdeki zayıflama, kırsal alanda yaşayan insanların kente göç etmesine⁵¹ yani iç göç hareketlerine sebep olmuştur.

- Nisan 2011- Mart 2019 arasında Suriye’de yaşanan iç karışıklıklar nedeniyle yaklaşık 3,6 milyon kişi Türkiye’ye göç etmiştir.⁵⁷

Türkiye’de yaşanan dış göçün bir başka boyutu ise vatandaşlarımızın başka bir ülkeye göç etmeleri anlamına gelen ‘tersine dış göç’ sürecidir. 1950’lerden sonra vatandaşlarımızdan yurtdışına işçi göçü niteliğinde göçler yaşanmıştır.⁵⁸

İkinci dünya savaşından sonra endüstrileri hızla gelişen Avrupa ülkelerinde işgücü açığı ortaya çıkmıştı. Çevre ülkelerdeki işgücü fazlası ise hızla sanayileşen merkez ülkelerin emek talebini karşılayacak önemli bir alternatif olarak görülüyordu. Türkiye de hâlihazırda ekonomik ve siyasi bunalım yaşayan bir ülke olarak çevre ülkeler arasında yerini almıştı. Nitekim Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planında (1962-1967) ‘fazla işgücünün ihraç edilmesi’ resmi bir devlet politikası haline gelmiştir.⁵⁹

1972 yılına gelindiğinde ise Türkiye’den yurtdışına giden işçi sayısı 655 bin kişi olarak gerçekleşmiş, 1973’de ise bunun 775 bin kişi olduğu tespit edilmiştir.⁶⁰ Bugün ise yurtdışındaki vatandaşlarımızın nüfusunun 6 milyonu geçtiği görülmektedir. Kesin dönüş yapan 3 milyon vatandaşımız da göz önünde bulundurulduğunda yaklaşık 9 milyonluk bir kitleyi ilgilendiren, geniş kapsamlı bir göç olgusunun varlığı ortaya çıkmaktadır.⁶¹

5.3.2. Türkiye’de İç Göç

Tarihsel açıdan bakıldığında göç eden insanların sayılarının en fazla olduğu dönem kırdaki yaşayan insanların iş bulma maksadıyla kentlere doğru yöneldiği Sanayi Devrimi’ne denk geldiği için esasında iç göç sanayi toplumunun bir özelliği olarak ifade edilir. Gelişmiş ülkelerde 18. Yüzyılda sanayileşme ile ortaya çıkan göç hareketleri Türkiye’de 20.yüzyılın ortalarından itibaren etkili olmuştur.⁶²

Özellikle gelişmiş ülkelerde sanayileşmeyle paralel olarak gelişen göç hareketleri bağlantısını, gelişmemiş ülkelerde kurmak zordur. Bu bağlamda Türkiye’de yaşanan göç süreçlerinde sanayileşmeden ziyade kırdaki itici faktörlerin daha etkili olduğu görülmektedir.⁶³

Türkiye’de iç göçün nedenleri ile ilgili genel tablo çizilecek olursa; bölgelerarasındaki sosyal ve ekonomik dengesizlikler, hızlı nüfus artışı, tarımda makineleşme, ekonomi politikalarının yetersizliği, siyasal nedenler ve terör faktörleri öne çıkmaktadır. Bu doğrultuda Türkiye’deki iç göçün nedenlerini şu şekilde ayrıntılandırmak mümkündür:⁶⁴

- Ekilebilecek tarımsal arazilerin miras sebebiyle parçalanması
- Tarımda yaşanan makineleşme süreci ve buna bağlı olarak ortaya çıkan işsizlik
- Kan davaları
- Genel nüfus içinde genç nüfusun fazlalığı
- Eğitim durumunda ve hayat tarzında yaşanan iyileşme
- Eğitim yoluyla meslek edinme
- Refahın artışı
- Geniş aile baskısından kurtulma amacı
- Ulaştırma ve haberleşme ağının genişlemesi ile kitle haberleşme araçlarının etkinliğinin artması
- Doğal afetler

- Çocuklar için daha iyi bir öğrenim arzusu
- Siyasi sebepler, terör ve mezhepsel çekişmeler

Öte yandan Türkiye’de yaşanan iç göçün niteliğini incelediğimizde göçün yönünün daha iyi bir mekâna ve iş bulmaya yönelik amaçlar taşıyan, Karadeniz, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi ile İç Anadolu bölgesindeki illerden sanayileşmiş batı illerine doğru bir göç hareketi şeklinde gerçekleştiği görülmektedir. Kısaca ifade edecek olursak göçün yönü doğu-batı şeklinde olmuştur.⁶⁵

Cumhuriyet’in kuruluşundan 1950 yılına kadar Türkiye’de aktif bir iç göç hareketinden bahsedilmesi mümkün değildir. Marshall yardımlarının gelmesi ve tarımda makineleşmenin başlamasının ardından ciddi bir göç hareketinin başladığı söylenilebilir.⁶⁶

Türkiye’deki iç göçler belli dönemsel özellikler çerçevesinde değişiklikler göstermiştir. Bu yüzden çalışmamızda iç göçleri 1927-1950, 1950-1960, 1960-1980, 1980-sonrası olmak üzere 4 ayrı dönem içerisinde inceleyeceğiz.

-1927-1950: Bu dönemde bir göç unsuruna bağlı olarak herhangi bir kentleşme hareketi yaşanmamıştır. Kentleşme hızı nüfus artış hızıyla paralellik göstermiştir. Bir istisna olarak 1924 yılında Ankara’nın başkent ilan edilmesiyle kentte %6 oranında göçe bağlı bir nüfus artışı yaşanmıştır.⁶⁷

Tablo 1: 1927-1950 Kent ve Kır Nüfusunun Dağılımları

YILLAR	GENEL NÜFUS	KENT NÜFUSU	KENT (%)	KIR NÜFUSU	KIR (%)
1927	13 648 270	3 305 879	24,22	10 342 391	75,78
1935	16 158 018	3 802 642	23,53	12 355 376	76,47
1940	17 820 950	4 346 249	24,39	13 474 701	75,61
1945	18 790 174	4 687 102	24,94	14 103 072	75,06
1950	20 947 188	5 244 337	25,04	15 702 851	74,96

Kaynak: TÜİK, Genel Nüfus İstatistikleri,

<http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist>, Erişim Tarihi: 12.07.2019.

Tablo 1’deki veriler dikkate alındığında 1927-1950 dönemine ait önemli bir hareketlilik görülmediği, 23 yıllık dönemde kentsel nüfusun sadece %0.82 oranında arttığı bunun da nüfus artış hızıyla paralel bir oran olduğu görülmektedir.

-1950-1960: 1950’li yıllar Türkiye’de yaşanan iç göç ve kentleşme hareketleri için önemli bir dönüm noktasıdır. Bu dönemde II. Dünya Savaşı sonrasında bütün dünyada olduğu gibi Türkiye’de de demokrasi ve insan hakları anlayışı güç kazanmış, çok partili hayata geçilmiş ve ekonomik sistemde liberal yöntemler uygulanmaya başlamıştır. Buna bağlı olarak özel sektörün gelişmesi ve sanayileşmeye önem verilmesi de bu dönemde öne çıkan uygulamalardır.⁶⁸

Bütün bunların yanında bu dönemde, tarımın makineleşmesi ve modernleşmesi, toprak sahipliği rejiminde yaşanan değişimler, tarımsal verimin düşüklüğü ve gelirinin

yetersizliği ve ulaşım koşullarındaki iyileşmeler kırsal nüfusu kentlere doğru hareketlendirmiştir. Bu dönem köyden ve köylülükten hızla kopma dönemidir.⁶⁹

Bu dönemin bir diğer özelliği ise göçün yönünün daha çok bugünün metropollerini olarak ifade edilen kentlere yani görece daha gelişmiş ve istihdam olanakları yüksek kentlere doğru olması ve göç eden nüfusun önemli bir çoğunluğunun da erkek olmasıdır.⁷⁰ Bütün bunlar göz önüne alındığında göç hareketliliğinin temelinde ekonomik gerekçeler olduğunu söylememiz mümkün hale gelmektedir.

Tablo 2: 1950-1960 Kent ve Kır Nüfusunun Dağılımları

YILLAR	GENEL NÜFUS	KENT NÜFUSU	KENT (%)	KIR NÜFUSU	KIR (%)
1950	20 947 188	5 244 337	25,04	15 702 851	74,96
1955	24 064 763	6 927 343	28,79	17 137 420	71,21
1960	27 754 820	8 859 731	31,92	18 895 089	68,08

Kaynak: TÜİK, Genel Nüfus İstatistikleri,

<http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist>, Erişim Tarihi: 12.07.2019.

Tablo 2'deki veriler incelendiğinde 1950-1960 döneminde kentsel nüfus oranının istikrarlı bir şekilde arttığını, kırsal nüfus oranının ise aynı hızda azaldığını ifade edebiliriz. Yukarıda belirtilen gelişmelerin etkili olduğu bu nüfus hareketinin temelinde ilk bölümde değinilen itici, çekici ve iletilici faktörlerin de olduğunu belirtmek gerekir. 1950-1960 dönemindeki 10 yıllık sürede kentsel nüfus oranının yaklaşık %6 artması, yine kırsal nüfus oranının da yaklaşık %6 azalması iç göç hareketleri bağlamında önemli bir göstergedir.

1950 yılından itibaren kentsel nüfus oranı hep düzenli bir artış eğilimi göstermiş ve buna bağlı olarak da kırsal nüfus oranında azalma meydana gelmiştir. 1950 yılı öncesindeki kentsel nüfus oranı dikkate alındığında bu dönemin iç göç ve kentleşme açısından ne denli önemli olduğu idrak edilebilir.

-1960-1980: Bu dönem Türkiye'de önemli toplumsal ve ekonomik değişimlerin yaşandığı bir dönem olmuştur. 27 Mayıs 1960 askeri darbesi ve 12 Mart 1971 muhtırası çeşitli sosyal, ekonomik ve siyasal sorunlar yaratmış ve bu sorunlar göç hareketliliğini de bir oranda etkilemiştir. Ekonomik alanda yaşanan bir takım devinimler ve yerli sermayenin sınırlı oluşundan kaynaklı çözümlerin yetersiz oluşu grev ve lokavt sayılarını artırmış ve çalışma ortamında ciddi sorunlar meydana gelmiştir. Ancak bütün bunların yanında iç göç hareketleri ivme kaybı yaşamamıştır.⁷¹

Bu dönemdeki iç göç karakteristiği nedenler ve sonuçlar bağlamında bir önceki dönemle paralellik göstermektedir. Bu dönemde, tarım sektörü önemli ölçüde piyasalaşmıştır. Kırsal alanlarda yaygın olan geçimlik kesim zaman içinde azalmış, 1970'lerin sonuna doğru ise buğday, süt gibi temel birkaç gıda maddesi dışında geçimlik üretim hemen hemen sona ermiştir. Sonuç olarak tarım sektörü büyük oranda piyasalaşmış ve ekonominin geri kalanıyla bütünleşmiş hale gelmiştir.⁷²

Bir önceki dönem göç hareketliliği sebebiyle yavaş yavaş ortaya çıkmış olan gecekondulaşma ve diğer kentsel sorunların bu dönemde daha da kökleştiği görülmektedir. Sanayi kesiminin duyduğu işgücü ihtiyacı, kırsal alanlardan kopanların göçü sebebiyle aşırı işgücü arzı yaratmış ve bu durumun sonucunda kentsel alanlar ne konut ne de alt yapı olarak bu yığılmayı karşılayamamıştır.⁷³

Bu dönem planlama süreçlerine geçilen bir dönem olduğu için kent merkezlerine yığılan işyerleri ve sanayi kuruluşları kentlerin dışına çekilmiş ve sanayi siteleri modellerine geçilmiştir. Kent merkezlerinde ise denetim ve ticari faaliyetler ağırlık kazanmıştır. Öte yandan bu dönemde konut ve ulaşım sorunlarını çözmeye yönelik çabalar da söz konusu olmuştur.⁷⁴

Tablo 3: 1960-1980 Kent ve Kır Nüfusunun Dağılımları

YILLAR	GENEL NÜFUS	KENT NÜFUSU	KENT (%)	KIR NÜFUSU	KIR (%)
1960	27 754 820	8 859 731	31,92	18 895 089	68,08
1965	31 391 421	10 805 817	34,42	20 585 604	65,58
1970	35 605 176	13 691 101	38,45	21 914 075	61,55
1975	40 347 719	16 869 068	41,81	23 478 651	58,19
1980	44 736 957	19 645 007	43,91	25 091 950	56,09

Kaynak: TÜİK, Genel Nüfus İstatistikleri,

<http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist>, Erişim Tarihi: 12.07.2019.

Tablo 3'deki veriler incelendiğinde 1960-1980 yılları arasındaki dönemi kapsayan 20 yıllık süre zarfında kentsel nüfus oranının yaklaşık %12 arttığı, kırsal nüfus oranının ise yine yaklaşık %12 azaldığı görülmektedir. Bu oranlar da söz konusu dönemde kentler lehine bir iç göç hareketliliğinin varlığına işaret etmektedir.

-1980 Sonrası Dönem: 1980'li ve 1990'lı yıllar 24 Ocak kararlarıyla beraber Türkiye'de toplumsal oluşumun, serbest piyasa ekonomisinin ve özelleştirmenin uygulandığı bir dönem olmuştur. Modernleşme çabalarının 'küreselleşme' ile birlikte algılandığı bu dönemde iç göç hareketliliğini ortaya çıkaran sebepler daha çok 'iletici' nitelikte olmaktaydı. İletişim ve ulaşım alanlarında yaşanan gelişmeler, bireyselliğin ön plana çıkışı ve sivil toplum yapılarının önem kazanması insanların toplumsal hareketliliğini artıran bir etki yarattı. Bunların yanında siyasi nedenler de iç göç hareketliliğini tetikleyen bir unsur olarak ortaya çıkmıştı. Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde terörist faaliyetlerden kaynaklı ortaya çıkan güvensiz ortam sebebiyle binlerce insan göç etmek zorunda kaldı.⁷⁵

1980 sonrası dönem artık kentsel nüfusun kırsal nüfustan üstün olmaya başladığı bir dönemdir. Yani bir başka deyişle kentlerde yaşayan insan sayısı kırsal alanlarda yaşayan insanların sayısından fazla olmaya başlamıştır.

İç göçlerin kentler lehine bir nüfus yapısı ortaya çıkarmasının nedenleri arasında; eğitim alanındaki örgütlenmelerin kentlerde toplanması, kamu yatırımlarının kentlerde yoğunlaşması, sermaye sahiplerinin büyük kentleri tercih ediyor olması ve o zamana kadar başat ekonomik faaliyet olan tarımsal faaliyetlerin devlet teşviklerinin sonlandırılmasıyla iyice dibe vurmasıdır.⁷⁶

1980 yılında alınan 24 Ocak kararlarıyla beraber yeni bir ekonomik yapı ortaya çıkmış ve kentsel yerleşim alanlarının içinde örgütlenen hizmet sektörü ve organize sanayi sektörü için çok sayıda işgücüne ihtiyaç doğmuştur. Ortaya çıkan bu istihdam açığı kırdan kente göçü hızlandırıcı önemli bir faktör olmuştur. Tablo 4'te de görüleceği üzere 1980 yılında 19 milyon olan kentsel nüfus 1990 yılında 33 milyonu aşmıştır. Bu da 10 yıllık süre zarfında kentsel nüfus oranının yaklaşık olarak %15 artış gösterdiği anlamına gelmektedir. Tabii burada 1981 yılında çıkarılan 3030 sayılı yasa sonucunda İstanbul, Ankara, İzmir gibi büyük kentlerimizin büyükşehir statüsü kazanması sonucu kentsel alanlarının genişletilmesinin de bir etkisi bulunmaktadır.⁷⁷

1980 sonrasında yaşanan iç göçlerin nedenleri arasında iş arama, tayin, eğitim ve evlilik hususları ön plana çıkmaktadır. Burada erkeklerin daha çok iş ile ilgili sebeplerden kadınların ise daha çok evlilik ve eğitim ile ilgili sebeplerden dolayı göç ettiği bilinmektedir. Ayrıca bu dönemde bilindik kırdan kente göç olgusu nitelik değiştirmiş ve tedricen küçük kentten büyük kente doğru bir göç hareketi gelişmiştir. Bunun da sosyal uyum üzerinde olumlu bir etki yaptığı söylenebilir.⁷⁸

1980 sonrasında vurgulanması gereken en önemli hususlardan biri de kentleşmenin coğrafi boyutunda ortaya çıkan değişimlerdir. 1980 öncesi dönemde kırın iticiliğinin etkili olduğu ve sanayi merkezlerinin çekim bölgelerini oluşturduğu ekonomik kaynaklı göçlerde İstanbul, İzmir, Ankara, Bursa gibi iller göçün yoğunlaştığı bölgeleri teşkil etmekteydi. Ancak bunlarla beraber ülkemizde 1980 sonrasında turizm ve terör kaynaklı göçlerin ortaya çıkardığı yeni bir kentleşme modeli de kendisini göstermeye başlamıştır. Tablo 4'ten de anlaşılacağı üzere turizm ve terör sebebiyle 1980 sonrası dönemde Antalya, Mersin, Muğla, Diyarbakır, Şanlıurfa gibi kentlere yaşanan göçlerde artışlar meydana gelmiştir.⁷⁹

Tablo 4: İllerin Yıllık Nüfus Artış Hızları (1975-1990)

İller	1975-1980 Aldığı Göç Hızı (%)	1980-1985 Aldığı Göç Hızı (%)	1985-1990 Aldığı Göç Hızı (%)
Antalya	5,99	6,93	12,83
Mersin	10,19	9,89	11,63
Adana	6,12	6,81	7,26
Diyarbakır	5,06	5,19	5,14
Şanlıurfa	2,84	4,01	3,47

Kaynak: TÜİK, Genel Nüfus İstatistikleri,

<http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist>, Erişim Tarihi: 12.07.2019.

1980'den 2000'li yıllara kadar olan süreçte dikkat çeken bir diğer husus ise farklı coğrafi bölgelerde meydana gelen kentleşmenin oransal olarak istikrarlı bir artış göstermesidir.

Tablo 5: Coğrafi Bölgelerin Kentleşme Düzeyleri %

Bölgeler	1990	2000
Marmara	75,1	77,9
Akdeniz	54,3	59,1
Ege	53,0	62,3
İç Anadolu	59,5	62,1
Karadeniz	33,7	41,2
Güneydoğu Anadolu	53,5	56,0
Doğu Anadolu	37,5	47,2

Kaynak: Ruşen Keleş; Kentleşme Politikası, İmge Kitabevi, 2008:71.

Tablo 5'teki veriler incelendiğinde 2000'li yıllara doğru gelindikçe Türkiye'nin bütün bölgelerinde kentleşme hızının arttığını dolayısıyla bütün coğrafi bölgelerin kentleştiğini görebiliyoruz. Bu durum söz konusu farklı coğrafi bölgelerde bulunan göç potansiyelinin yine aynı bölgede bulunan kentlerde –bilhassa büyükşehirlerde- absorbe edildiğinin göstergesidir. Dolayısıyla 2000'li yıllara gelindikçe İstanbul, İzmir, Bursa, Ankara gibi illere dönük olan klasik göç ve kentleşme yönünün coğrafi olarak değişime uğradığını söyleyebiliriz.

1980'den günümüze ülke genelindeki nüfus istatistiklerine bakıldığında ise, kentleşme sürecinin artarak devam ettiğini, buna bağlı olarak da kırsal nüfusun giderek azaldığını, iç göç dinamiklerinin önemli oranda etkin olduğunu görebiliyoruz.

Tablo 6: 1980-2018 Kent ve Kır Nüfusunun Dağılımları

YILLAR	GENEL NÜFUS	KENT NÜFUSU	KENT (%)	KIR NÜFUSU	KIR (%)
1980	44 736 957	19 645 007	43,9	25 091 950	56,1
1985	50 664 458	26 865 757	53,1	23 798 701	46,9
1990	56 473 035	33 326 351	59,1	23 146 684	40,9
2000	67 803 927	44 006 274	64,9	23 797 653	35,1
2010	73 722 988	56 222 356	76,3	17 500 632	23,7
2018	82 003 882	75 666 497	92,3	6 337 385	7,7

Kaynak: TÜİK, Genel Nüfus İstatistikleri,

<http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist>, Erişim Tarihi: 12.07.2019.

Tablo 6'dan da anlaşılacağı üzere 1980 sonrasında tekrar artış gösteren iç göçe bağlı olarak gerçekleşen kentleşme oranları 2000'li yıllara gelindiğinde de devam etmiştir. 2014 yılında yürürlüğe giren 6360 Sayılı kanun ile 30 büyükşehirin mülki sınırlarının tamamı kentsel alan içerisine alınmış ve buna bağlı olarak son nüfus istatistiklerine göre kırsal nüfus %7,7'ye kadar düşmüştür.

SONUÇ

Göç kavramı farklı kuramsal açılarından ele alınabilen, çok sayıda çeşitleri bulunan ve sadece basit bir yer değiştirme hareketinden ibaret olmayan çok yönlü bir olgu olarak değerlendirilmektedir. Her toplumda farklı süreçlerin sonucu olarak ortaya çıksa da göç hareketlerinin yönü genel olarak aynı olmuştur.

Günümüz anlamıyla ortaya çıkışı sanayi devriminden sonra olan göç, ülke sınırlarını aşacak düzeyde gerçekleşirse dış göç, ülke sınırları içerisinde gerçekleşirse iç göç olarak adlandırılmaktadır. Çalışmamızın kapsamı açısından göç olgusunun kentlere olan etkileri dikkate alındığından bu minvalde iç göçün günümüz anlamıyla kentleri yaratan en önemli dinamik olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Avrupa’da Sanayi Devrimi ile ortaya çıkan göç hareketleri Türkiye’de 1950’li yıllardan itibaren kendini göstermiş ve itici, çekici veiletici nedenler ekseninde gerçekleşmiştir. Kırsal alanda yaşanan ekonomik ve sosyal problemlerin baş göstermesinden kaynaklı nedenler itici, kentsel alanlarda oluşturulan ve cazibe içeren unsurlar çekici, kır ile kent arasındaki geçişkenliği oluşturan bağlar iseiletici nedenler olarak ele alınmaktadır. Türkiye’de kırdan kente göçün nedenleri bu üçlü tasnifle açıklanmaktadır.

Göç hareketliliğinin temelinde çok çeşitli nedenler bulunsa da bunların başında ekonomik sebepler gelmektedir. İnsanlar bireysel ya da kitlesel olarak daha iyisini arzu etmeye başladığı andan itibaren ekonomik ve sosyal refahın yüksek olduğu yerlere yönelmektedir. Ekonomik şartların geliştirilmesi ise istihdam olanaklarıyla mümkündür. İşte bu noktada istihdam imkânı sunacak ortam ise sanayi ve buna bağlı olarak hizmet alanlarının oluşturulmasıyla gerçekleşebilecektir. Kısacası istihdamı yaratacak olan sanayi yatırımları göçün yönünü de belirlemektedir.

Bütün dünyada olduğu gibi Türkiye’de de kentleşmenin temelinde ekonomik refah amacı güden kırdan kente yönelik göç hareketliliği yatmaktadır. 1950’den sonra başlayan kırdan kente göç süreci, çeşitli dönemsel niteliklerle gelişme göstermiş ve artarak devam etmiştir. 1985 yılından itibaren başlayan kentsel nüfusun üstünlüğü varlığını korumuş ve günümüz itibarıyla yaklaşık %93 olarak gerçekleşmiştir.

İLGİLİ KAYNAKLAR

- ALVER Köksal; Kent Sosyolojisi, Hece Yayınları, Ankara, 2012.
- AKKOYUNLU ERTAN Kıvılcım, ERTAN Birol; Türkiye’nin Göç Politikası, İktisat ve Sosyal Bilimlerde Güncel Araştırmalar, Yeditepe Üniversitesi İİBF Dergisi Cilt: 1 Sayı: 2, 7-41.
- AKSOY Zeynep; Uluslararası Göç ve Kültürlerarası Etkileşim. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 2012, Cilt: 5, Sayı: 20, ss. 293-303.
- AYDEMİR Salih, ŞAHİN Mehmet Cem; “Tek Tanrılı Dinlerde Göç Olgusuna Sosyolojik Bir Yaklaşım: Göç Teorileri Açısından Bir Analiz”, Journal of Islamic Research, 2017, 28(3), 359-371.
- BAL Hüseyin; Kent Sosyolojisi, Turhan Kitabevi, Ankara, 1999.
- BÜLBÜL Serpil, KÖSE Ali; “Türkiye’de Bölgelerarası İç Göç Hareketlerinin Çok Boyutlu Ölçekleme Yöntemi ile İncelenmesi”, İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi, 2010, 39(1), 75-94.
- ÇAĞLAYAN Savaş; “Göç Kuramları, Göç ve Göçmen İlişkisi”, Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2006, Sayı 17, s.67-91.
- DEVELİ Erdem Selman; 21. Yüzyılda Göç Olgusu: Uluslararası Göç Teorilerinin Ekonomik Politikası, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi Y.2017, C.22, Göç Özel Sayısı, s.1343-1353.

-
- ⁷ Kemal Görmez; Şehir ve İnsan, MEB Yayınları, İstanbul, 1991, s.1.
- ⁸ Ruşen Keleş; Kentbilim Terimleri Sözlüğü, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 1998, s.75.
- ⁹ Eyüp G. İsbir; Şehirleşme ve Meseleleri, Baran Ofset, Ankara, 1991, s.8.
- ¹⁰ Ruşen Keleş; 100 Soruda Türkiye’de Kentleşme, Konut ve Gecekondu, Cem Yayınevi, 2014, s.20.
- ¹¹ Ruşen Keleş; Kentleşme Politikası, İmge Kitabevi Yayınları, 2006, s.26.
- ¹² Serdar Sağlam; Türkiye’de İç Göç Olgusu ve Kentleşme, Türkiyat Araştırmaları, Sayı:5, s.37.
- ¹³ Muharrem Es, Hamza Ateş; Kent Yönetimi, Kentleşme Ve Göç: Sorunlar Ve Çözümler Önerileri, Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, 2004, s.216.
- ¹⁴ Ekrem Pakdemirli; Ekonomimizin Sayısal Görünümü 1923’ten Günümüze, Milliyet Yayınları, 1995, s. 208.
- ¹⁵ Ruşen Keleş; Kentleşme Politikası, İmge Kitabevi Yayınları, 2006, s.70.
- ¹⁶ Şevket Işık; Türkiye’de Kentleşme ve Kentleşme Modelleri, Ege Coğrafya Dergisi, 2005, C.14, s.57-71.
- ¹⁷ Yüksel Koçak, Elvan Terzi; Türkiye’de Göç Olgusu, Göç Edenlerin Kentlere Olan Etkileri ve Çözüm Önerileri, Kafkas Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 2012, C.3 (3), s.163-184.
- ¹⁸ Serpil Bülbül, Ali Köse; Türkiye’de Bölgelerarası İç Göç Hareketlerinin Çok Boyutlu Ölçekleme Yöntemi ile İncelenmesi, İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi, 2010, 39(1), 75-94.
- ¹⁹ Uluslararası Göç Örgütü; Göç Terimleri Sözlüğü, 2009, No.18, s.22.
- ²⁰ Taylan Akkayan; Göç ve Değişme, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1979.
- ²¹ İnan Özer; Kentleşme, Kentleşme ve Kentsel Değişme, Ekin Kitabevi, 2004, s.11.
- ²² Shmuel N. Eisenstadt; The Absorption of Immigrants, Routledge & Kegan Paul Ltd., 1954, s.1.
- ²³ Cemal Yalçın; Göç Sosyolojisi, Anı Yayıncılık, 2004, s.13.
- ²⁴ Ernst Georg Ravenstein; The Laws Of Migration, Journal of the royal statistical society of london, 1885, vol.48, No.2, s.167-235.
- ²⁵ Everett S. Lee; A Theory of Migration, Demography, 1966, 3(1); 47-57, s.47.
- ²⁶ Ernst Georg Ravenstein; a.g.e., s.198.
- ²⁷ Ernst Georg Ravenstein; The Laws Of Migration, Journal of the royal statistical society, 1889, vol.52, No.2, s.241-305.
- ²⁸ Savaş Çağlayan; Göç Kuramları, Göç ve Göçmen İlişkisi, Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2006, Sayı 17, s.77.
- ²⁹ Cemal Yalçın, a.g.e., s.28.
- ³⁰ Samuel A. Stouffer, Intervening Opportunities: A Theory Relating Mobility and Distance, American Sociological Review, 1940, Volume 5, Number 6. s.846.
- ³¹ Samuel A. Stouffer; a.g.e, s. 854.
- ³² Salih Aydemir, Mehmet Cem Şahin; Tek Tanrılı Dinlerde Göç Olgusuna Sosyolojik Bir Yaklaşım: Göç Teorileri Açısından Bir Analiz, Journal of Islamic Research, 2017, 28(3), s.364.

- 33 E.Deniz ELA ÖZCAN, Çağdaş Göç Teorileri Üzerine Bir Değerlendirme, İş ve Hayat Dergisi, 2016, 2(4), s.191.
- 34 Everett S. Lee; A theory of migration, Migration, Ed. J.A. Jackson, Cambridge University Press, p.285.
- 35 Everett S. Lee; a.g.e., s.286.
- 36 Everett S. Lee; a.g.e., s.286.
- 37 E.Deniz ELA ÖZCAN; a.g.e., s.192.
- 38 Everett S. Lee; a.g.e., s.287.
- 39 Savaş Çağlayan; a.g.e., s.74.
- 40 Cemal Yalçın; a.g.e., s.33.
- 41 William Petersen; "A General Typology of Migration", Amerikan Sociological Review, 1958, Vol: 23, p.258.
- 42 William Petersen; "A General Typology of Migration", Reading in the Sociology of Migration, ed. Clifford J.Janson, Pergamon Press, New York, s.55-65.
- 43 Cemal Yalçın; a.g.e.,s.37.
- 44 E.Deniz ELA ÖZCAN; a.g.e., s.200.
- 45 Immanuel Wallerstein; Kapitalist Dünya Ekonomisinde Hane Yapıları ve Emek Gücü Oluşumu, Irk Ulus Sınıf, Metis,2000, s.134.
- 46 Cemal Yalçın; a.g.e.,s.17-21.
- 47 Sunday Üner; Nüfusbilim Sözlüğü, Hacettepe Üniversitesi Yayınları, 1972, s.77.
- 48 Türk Dil Kurumu; Güncel Türkçe Sözlük, <http://sozluk.gov.tr/>, Erişim Tarihi: 10.07.2019.
- 49 İlhan Tekeli; Türkiye’de Cumhuriyet Döneminde Kentsel Gelişme ve Kent Planlaması (Ed. Yıldız Sey). Bilanço:98 75 Yılda Değişen Kent Ve Mimarlık içinde (ss.1-24). İstanbul: İş Bankası ve Tarih Vakfı Ortak Yayını.
- 50 Canan Öykü Dönmez Kara; Göç bağlamında uluslararası iş birliği ve Türkiye’nin politikaları, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Doktora Tezi, 2015, s.21.
- 51 Muharrem Es, Hamza Ateş; a.g.e., s.206.
- 52 Sunday Üner; a.g.e., s.77.
- 53 Zeynep Aksoy; Uluslararası Göç ve Kültürlerarası Etkileşim. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 2012, Cilt: 5, Sayı: 20, ss. 293-303.
- 54 Erdem Selman Develi; 21. Yüzyılda Göç Olgusu: Uluslararası Göç Teorilerinin Ekonomi Politikası, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi Y.2017, C.22, Göç Özel Sayısı, ss.1343-1353.
- 55 Ahmet İçduygu, İbrahim Sirkeci; Cumhuriyet Dönemi Türkiye’sinde Göç Hareketleri, 75 Yılda Köylerden şehirlere, Tarih Vakfı Yayınları, 1999, ss.249-268, s.249.
- 56 Kırılcım Akkoyunlu Ertan, Birol Ertan; Türkiye’nin Göç Politikası, İktisat ve Sosyal Bilimlerde Güncel Araştırmalar, Yeditepe Üniversitesi İİBF Dergisi Cilt: 1 Sayı: 2, s.14.
- 57 T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, Göç Tarihi İstatistikleri, <https://www.goc.gov.tr/icerik/goc-tarihi> 363 380, Erişim Tarihi: 11.07.2019.
- 58 Kırılcım Akkoyunlu Ertan, Birol Ertan; a.g.e., s.14.

- ⁵⁹ Ahmet İçduygu, Sema Erder, Ömer Faruk Gençkaya; Türkiye'nin Uluslar arası Göç Politikaları, 1923-2023: Ulus-devlet Oluşumundan Ulus-Ötesi Dönüşümlere, Koç Üniversitesi Göç Araştırmalar Merkezi, 2014, s.183.
- ⁶⁰ Hakan Yıldırımoglu; Uluslararası Emek Göçü "Almanya'ya Türk Emek Göçü", Kamu-İş, 2005, C:8, S: 1, s.16.
- ⁶¹ T.C. Dışişleri Bakanlığı; Yurtdışında Yaşayan Türk Vatandaşları, [http://www.mfa.gov.tr/yurtdisinda-yasayan-turkler .tr.mfa](http://www.mfa.gov.tr/yurtdisinda-yasayan-turkler.tr.mfa), Erişim Tarihi: 11.07.2019.
- ⁶² Ahmet Koyuncu; Türkiye'de Göç ve Kentleşme, Köksal Alver (ed.), *Kent Sosyolojisi* içinde, ss.379-393, Hece Yayınları, 2012, s.379.
- ⁶³ Ahmet Koyuncu; a.g.e., s.379.
- ⁶⁴ Mustafa Öztürk, Nihat Altuntepe, Türkiye'de Kentsel Alanlara Göç Edenlerin Kent ve Çalışma Hayatına Uyum Durumları: Bir Alan Araştırması, Journal of Yasar University, 3(11), 1587-1625, s.1591.
- ⁶⁵ Şenay Üçdoğruk; İzmir'deki İç Göç Hareketinin Çok Durumlu Logit Teknikle İncelenmesi, Dokuz Eylül Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi, 2002, Cilt 17, Sayı 1, ss.157-183, s.159.
- ⁶⁶ Ahmet Koyuncu; Kentleşme ve Göç, Hikmetevi Yayınları, 2015, s.27.
- ⁶⁷ Ahmet Koyuncu; a.g.e., s.28.
- ⁶⁸ Ahmet Koyuncu; a.g.e., s.31.
- ⁶⁹ Ahmet İçduygu, İbrahim Sirkeci; a.g.e. s.251.
- ⁷⁰ Sami Öngör; Türkiye'de İç Göçler Karşısında Yüzbinden Fazla Nüfuslu Şehirlerin Durumu, AÜ SBF Dergisi, 1965, s. 264.
- ⁷¹ Köksal Alver; a.g.e. s.383.
- ⁷² Hakan Özdemir; Türkiye'de İç Göçler Üzerine Genel Bir Değerlendirme, Akademik Bakış Dergisi, 2012, Sayı 30, s.6.
- ⁷³ Ahmet İçduygu, İbrahim Sirkeci; a.g.e. s.251.
- ⁷⁴ Ahmet Koyuncu; a.g.e., s.32.
- ⁷⁵ Ahmet İçduygu, İbrahim Sirkeci; a.g.e. s.253.
- ⁷⁶ Hakan Özdemir; a.g.e. s.8.
- ⁷⁷ Ahmet Koyuncu; Türkiye'de Göç ve Kentleşme, Köksal Alver (ed.), *Kent Sosyolojisi* içinde, ss.379-393, Hece Yayınları, 2012, s.385.
- ⁷⁸ Ahmet Koyuncu; a.g.e. s.385.
- ⁷⁹ Ahmet Koyuncu; a.g.e. s.385.